

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата психологічних наук, доцента
ФОМИЧА Миколи Володимировича
на дисертацію КЛОЧКОВА Владислава Вікторовича
«Розвиток психологічної стійкості військовослужбовців
Сухопутних військ до дій в бойових умовах»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 – «Психологія»

Актуальність дослідження обумовлена жорсткими вимогами триваючої російсько-української війни щодо забезпечення психологічної стійкості та підвищення бойової активності військовослужбовців. Враховуючи, що сьогодні відсутня єдність в наукових поглядах на сутність і зміст дефініції «психологічна стійкість», а також недостатньою досліджена структура психологічної стійкості до бойових стресорів; наявні лише фрагментарні підходи до розвитку психологічної стійкості, а процедури її забезпечення до бойових стресорів є недостатньо обґрунтованими зазначене вимагає розроблення перспективних інструментів вимірювання та розвитку психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до бойових стресорів та емпіричної перевірки їхньої валідності, надійності й результативності. Ця обставина вимагає більш глибокого аналізу наукових підходів до порушеної автором проблеми та підтверджує наявність констатованої дисертантом наукової суперечності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження є логічно узгодженими. Методологічною основою роботи стали: концепція психологічного стресу; погляди на стійкість як прояв можливостей складових структури особистості, реалізацію та забезпечення активного й ефективного виконання функціональних обов'язків, діяльність в екстремальних умовах; визначення психологічної стійкості як цілісного утворення особистості, яке включає низку компонентів, адекватних вимогам та умовам діяльності.

Визначені дисертантом *теоретичні та методичні засади дослідження*, а також використані методи дослідження забезпечили підґрунтя для виконання поставлених завдань і, відповідно, досягнення визначеної мети.

Аналіз змісту дисертаційної роботи засвідчив наступне.

У першому розділі «Теоретико-методологічне дослідження психологічної стійкості військовослужбовців до дій у бойових умовах» автором:

проведено теоретичний аналіз наукових підходів щодо дослідження дефініцій «стійкість» та «психологічна стійкість»;

визначено стресори, що впливають на військовослужбовців в умовах бойових дій: первинні стресори – зовнішні подразники, що зумовлюють реакції відповідно до наявних ресурсів як матеріальних (соціальних, фінансових), так і нематеріальних (віра, очікування); вторинні стресори – відсутність соціальних, фінансових ресурсів, невиправдані очікування, довіра, що впливають на процес опанування стресової ситуації; третинні стресори – тривога, безсоння, депресія як реакції дистресу, що відбирають ресурси, перетворюючись на внутрішньо сформований стресор. Оцінено їхній вплив на психологічну стійкість військовослужбовців;

теоретично обґрунтовано структуру психологічної стійкості військовослужбовців до впливу бойових стресорів, що включає такі її компоненти: морально-психологічний, мотиваційний, когнітивно-оцінний, емоційний, вольовий, індивідуально-особистісний. Які сприяють чи перешкоджають прояву психологічної стійкості в бою.

Таким чином, здійснений теоретичний аналіз предмета дослідження дав змогу здобувачу визначитися і зупинитися на підході, який дозволяє вивчати психологічну стійкість військовослужбовців до дій у бойових умовах, в тому числі розробляти заходи її вимірювання та розвитку.

У другому розділі «Організація та методи емпіричного дослідження психологічної стійкості військовослужбовців до бойових стресорів» автором з достатньою повнотою розкрито процедури досягнення мети та вирішення завдань дисертаційної роботи.

У розділі детально наводиться характеристика та завдання етапів організації емпіричного дослідження психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до бойових стресорів;

ґрунтовно представлено психометричні основи конструювання, описано процедури апробації і доведення результативності інструментів оцінювання та розвитку психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до бойових стресорів, зокрема на етапах підготовки до бойових дій, застосування за призначенням і відновлення боєздатності, в тому числі у військовослужбовців різних родів Сухопутних військ.

Таким чином, наведені у другому розділі результати аналізу завдань, стратегій їхнього вирішення, планів обсерваційного та експериментального досліджень дають змогу забезпечити статистичне доведення емпіричних гіпотез щодо інструментів оцінювання та розвитку психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до бойових стресорів.

У третьому розділі «Особливості розвитку психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до бойових стресорів» автором розроблено методику оцінювання рівня психологічної стійкості військовослужбовців до бойових стресорів і проведено її психометричну перевірку, що засвідчила її унікальність у вимірюванні властивості особистості зберігати стійке функціонування психіки за впливу бойових стресорів;

емпірично досліджено рівень розвитку психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ Збройних Сил України до бойових стресорів, зокрема з'ясовано вплив бойових стресорів на психологічну

стійкість військовослужбовців, а також оцінено зміну рівня психологічної стійкості до стресорів бою на різних етапах функціонування підрозділу;

проведено порівняльний аналіз прояву складових психологічної стійкості до бойових стресорів у військовослужбовців різних родів Сухопутних військ, та на цій основі розроблено програму розвитку психологічної стійкості військовослужбовців до бойових стресорів на етапах формування та набуття спроможностей, застосування за призначенням, відновлення боєздатності частин і підрозділів;

експериментально доведено результативність Програми у ході роботи мобільних груп Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України за участі офіцерів-психологів Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України, зокрема встановлено достовірні відмінності у середніх рангах більшості показників рівня психологічної стійкості до бойових стресорів військовослужбовців в експериментальних та умовно контрольних групах.

У цілому здійснений аналіз змісту дисертації дозволяє стверджувати, що дослідник ґрунтовно орієнтується у проблематиці розроблення та емпіричної перевірки валідності, надійності і результативності перспективних інструментів вимірювання та розвитку психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до бойових стресорів, призначених для застосування суб'єктами психологічного забезпечення (підтримки) діяльності військ (сил), ознайомлений із результатами відповідних наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів, має власну наукову позицію щодо вирішення поставленої наукової задачі.

Достовірність і новизна висновків сформульованих у дисертації, повнота їх викладу в опублікованих працях

Ознайомившись із змістом дисертації та публікаціями Клочкова Владислава Вікторовича, можна засвідчити, що дослідник із належною глибиною і повнотою з'ясував та обґрунтував низку нових наукових положень. На наш погляд, особливе наукове значення мають висновки щодо:

розроблення і стандартизації методики оцінювання рівня психологічної стійкості, яка дає змогу визначати рівень сформованості психологічної стійкості до бойових стресорів як окремого військовослужбовця, так і підрозділу в цілому;

емпіричного дослідження відмінностей у рівні прояву компонентів психологічної стійкості у військовослужбовців різних родів Сухопутних військ;

розроблення й апробації комплексної програми розвитку психологічної стійкості на усіх етапах функціонування частин (підрозділів), а саме: формування частини (підрозділів) та набуття ними спроможностей, застосування за призначенням, відновлення боєздатності.

Автором дослідження з високою належною вірогідністю обґрунтовано наукову новизну та практичне значення отриманих результатів. Дисертаційне дослідження побудоване на достатній джерельній базі (164 найменування).

Основні результати дослідження опубліковано у 1 монографії; 5 статтях в наукових фахових виданнях, затверджених переліком МОН України; 5 матеріалах, що були представлені автором на науково-практичних конференціях, семінарах та круглому столі. Наукові публікації за темою дослідження із належною повнотою відображають зміст дисертації.

Зауваження до дисертаційного дослідження

Вивчення змісту дисертації Клочкова Владислава Вікторовича, ознайомлення з опублікованими дисертантом працями, дають підстави для висловлення окремих зауважень:

1. В першому розділі дисертації автор наводить структуру психологічної стійкості до бойових стресорів, що включає такі компоненти: морально-психологічний, мотиваційний, когнітивно-оцінний, емоційний, вольовий, індивідуально-особистісний. Розгортаючи цю тезу логічно було б навести склад кожного із компонентів та представити їх у вигляді моделі психологічної стійкості військовослужбовців до бойових стресорів. Натомість автор лише зазначає, що складовими психологічної стійкості є особистісні властивості, що сприяють чи перешкоджають прояву психологічної стійкості в бою.

2. На нашу думку потребує більш детального й змістового уточнення підхід автора до формування структури психологічної стійкості військовослужбовців до бойових стресорів, який серед іншого доцільно було б заснувати на експертних оцінках самих військовослужбовців, що наблизило б дослідження до практичних проблем психологічної стійкості військовослужбовців в бойових умовах.

3. З метою більш цілісного уявлення про вплив умов бойових дій на психологічну стійкість військовослужбовців автору доцільно було б дослідити такий вплив на різні категорії військових: рядовий і сержантських склад, командирів рот та взводів, що в подальшому надало б додатковий цінний емпіричний матеріал для обґрунтування заходів з розвитку психологічної стійкості.

4. Як побажання, вважаємо за доцільне звернути увагу дисертанта на більш широке використання у програмі розвитку психологічної стійкості військовослужбовців заходів із імітаційного моделювання бойових стресорів зовнішньої та внутрішньої дії з урахуванням диференціації особового складу за категоріями посад, що дозволило б наблизити процес підготовки військовослужбовців на етапі формування частин та підрозділів і набуття ними спроможностей до реальних умов виконання завдань за призначенням.

5. На жаль, робота не позбавлена деяких стилістичних та синтаксичних помилок.

Разом з тим, наведені нами зауваження не зменшують загальної наукової та практичної цінності дисертації.

ВИСНОВОК

Дисертаційне дослідження Клочкова Владислава Вікторовича за темою: «Розвиток психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до дій в бойових умовах», що представлено на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія» є актуальним, завершеним і самостійним дослідженням, у якому розкривається важлива наукова задача, що має наукову новизну, вагоме прикладне та наукове значення. Відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022, № 44, та наказу МОН України від 12.01.2017, №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно наказу МОН України від 31.05.2019, №759).

Вищезазначене дає підстави вважати, що Клочков Владислав Вікторович заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – «Психологія».

Офіційний опонент
кандидат психологічних наук, доцент
начальник кафедри психології
діяльності в особливих умовах
Національного університету
цивільного захисту України

М.В. Фомич

«27» січня 2025 року

Підпис начальника кафедри психології діяльності в особливих умовах Національного університету цивільного захисту України, кандидата психологічних наук, доцента Фомича Миколи Володимировича завіряю.

Перший проректор з навчальних
роботи
Національного університету
цивільного захисту України
кандидат технічних наук, доцент

О.М. Джулай